

Received:
11 June 2023Revise:
24 May 2024Accepted:
22 June 2024Publication:
22 June 2024

P.P: 61-84

ISSN: 2645-4955
E-ISSN: 2645-5269

The effectiveness of hijab and chastity education in the context of Surah Noor on students' attitudes towards hijab and self-control

Tala'at-Sādāt Sabbagh-Hassanzadeh¹

DOR: 20.1001.1.26454955.1404.20.71.3.9

Abstract

This study aimed to investigate the effectiveness of hijāb and chastity ('afāf) training based on *Sūrah al-Nūr* on the attitude toward hijāb and self-restraint among female high school students in Mashhad. The research was applied in purpose and employed a quasi-experimental design with pretest-posttest and a control group. From the statistical population, 30 participants were selected via convenience sampling and randomly assigned to two 15-member groups (experimental and control). The experimental group received the hijāb and 'afāf training protocol based on *Sūrah al-Nūr* in eight 60-minute sessions, while the control group received no training. Data were collected using Tangney's Self-Restraint Scale and Karimzadeh's Attitude Toward Hijāb Questionnaire. The results of analysis of covariance (ANCOVA) indicated that hijāb and 'afāf training based on *Sūrah al-Nūr* had a positive effect on students' self-restraint and dimensions of attitude toward hijāb. Thus, Qur'ān-based training can be significant in this regard, fostering insight and awareness to guide students toward a chaste ('afīf) lifestyle free from coercion. Therefore, alongside legislation, efforts should be made to promote education and raise awareness.

Keywords: Self-restraint; Attitude toward hijāb; Hijāb and chastity ('afāf) training.

1. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Payame Noor University (PNU), Tehran, Iran. sabbagh@pnu.ac.ir

Cite this Paper: sabbagh Hasanzadeh' T. The effectiveness of hijab and chastity education in the context of Surah Noor on students' attitudes towards hijab and self-control. The Women and Families Cultural-Educational, 20(71), 11-33.

Publisher: Imam Hussein University **Authors**

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۳/۲۱
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۳/۰۴
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۴/۰۲
تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۴/۳۰

صص: ۸۴-۶۱

شابا چاپی: ۴۹۵۵-۲۶۴۵
الکترونیکی: ۵۲۶۹-۲۶۴۵

اثربخشی آموزش حجاب و عفاف در بستر سوره نور بر نگرش به حجاب و خودمهارگری دانش آموزان دختر

طلعت سادات صباغ حسن زاده^۱ ID

چکیده

هدف پژوهش بررسی اثربخشی آموزش حجاب و عفاف در بستر سوره نور بر نگرش به حجاب و خودمهارگری دانش آموزان دختر متوسطه شهر مشهد بود. پژوهش از نظر هدف کاربردی و روش انجام آن شبه آزمایشی با طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل می باشد. از میان جامعه آماری با استفاده از روش نمونه گیری در دسترس ۳۰ نفر انتخاب و به طور تصادفی در ۲ گروه ۱۵ نفره آزمایش و کنترل قرار گرفتند. گروه آزمایش، پروتکل آموزش حجاب و عفاف در بستر سوره نور را در هشت جلسه ۶۰ دقیقه ای دریافت و گروه کنترل آموزش ها را دریافت نکردند. برای جمع آوری داده ها از پرسشنامه خود مهارگری تانجی و پرسشنامه نگرش به حجاب کریم زاده استفاده شد. نتایج حاصل از تحلیل کوواریانس نشان داد که آموزش حجاب و عفاف مبتنی بر سوره نور بر خود مهارگری و ابعاد نگرش به حجاب دانش آموزان تاثیر مثبت دارد. لذا آموزش های مبتنی بر قرآن می تواند در این زمینه حائز اهمیت بوده و با ایجاد بینش و شناخت دانش آموزان را به زیست عقیفانه فارغ از هرگونه اجباری سوق دهد. از این رو لازم است توأم با قانونگذاری تلاش هایی در جهت آموزش و ارتقا آگاهی انجام شود.

کلیدواژه ها: خود مهارگری؛ نگرش به حجاب؛ آموزش حجاب و عفاف

۱- استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

sabbagh@pnu.ac.ir

استناد: صباغ حسن زاده، طلعت سادات. اثربخشی آموزش حجاب و عفاف در بستر سوره نور بر نگرش به حجاب و خودمهارگری

دانش آموزان دختر؛ فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده، ۲۰(۷۱)، ۸۴-۶۱. DOR: 20.1001.1.26454955.1404.20.71.3.9

نویسندگان ©

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

این مقاله تحت لیسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه و بیان مسئله

یکی از شاخصه‌های بنیادی که خود منشا بسیاری از فضایل و صفات نیک در فرد و جامعه است، حفظ حجاب و عفت است. راسل^۱ پوشش و دوری از اختلاط زن و مرد را امری لازم برای استحکام جوامع بشری می‌داند (راسل، ۱۹۸۴) عفت و حجاب از قوانین موضوعه و احکام حیات بخش الهی در قرآن کریم است که منطبق بر فطرت بشری و بر اساس نیازهای روحی او وضع شده و بستر سلامت فردی و اجتماعی را فراهم می‌کند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۸). حجاب و عفاف عمری به اندازه تاریخ آفرینش انسان داشته (حداد عادل، ۱۳۹۰) و جز جدایی ناپذیر زندگی انسان است و در همه ادیان از جمله اسلام مورد توصیه بوده است (جاوید، ۱۳۸۹). فلسفه وجودی عفاف و حجاب حفظ و حراست از ساحت مادی و معنوی زن و مرد می‌باشد که عامل رشد و تعالی آنهاست و زمینه رشد و تعالی جامعه در عرصه‌های مختلف اجتماعی و حفظ امنیت اخلاقی را فراهم می‌نماید (موسی پور و سلاجقه، ۱۳۹۰). نهادینه شدن فرهنگ حجاب و عفاف در جامعه ضامن سلامت فرد و جامعه می‌باشد (فرجی و همکاران، ۱۳۹۶).

اشاعه و تعمیق فرهنگ حجاب و عفاف نیازمند آموزش‌های بنیادین و مداوم در خانواده و مدرسه در باب نگرش و شناخت است (آقایانی و همکاران، ۱۳۸۹). نگرش همان باورهای ارزشیابانه درباره موضوعات است که هدف از طرح آن تبیین رفتار یا بیان چرایی آن و به طور کلی کشف عامل محرک در رفتارهای اجتماعی انسان است (زارعی و همکاران، ۱۳۹۳). ترکیب شناخت‌ها، احساس‌ها و آمادگی برای عمل نسبت به یک موضوع معین را نگرش نامیده‌اند. نگرش پیش‌بینی‌کننده رفتار است (کرم‌الهی و آقاسی، ۱۳۹۱). با توجه به این امر جامعه امروز در بحث آموزش حجاب و عفاف، نیازمند نوعی گذار هستند؛ گذاری از تقلید، عادت و تعبد از سر اکراه به مرحله آگاهی و معرفت و تاثیر بر نگرش‌هاست. بدیهی است که ارزش تلقی کردن فرهنگ حجاب و عفاف نیازمند درونی و نهادینه شدن آن در وجود افراد است. درونی‌سازی و ترویج ارزش‌های اسلامی از جمله عفاف و حجاب مستلزم روندی مؤثر و تدریجی است (سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۹۳). به عبارتی برای ایجاد این فرهنگ، باید ابتدا پایه‌های اعتقادی و نگرش افراد نسبت

1. Russell

به این موضوع را محکم کنیم و این، یعنی نهادهای سازی باورهای درست و فرهنگ سازی دقیق (محمدی و قدسی، ۱۳۹۵) هر قدر حجاب با خصیصه شناخت و نگرش برگزیده شود، تمام رفتارها براساس آن شکل می گیرد چون ارتباط تنگاتنگی میان نگرش ها و رفتارهای انسان وجود دارد. به عبارتی اگر ضرورت و نقش فرهنگ حجاب و عفاف در جامعه به خوبی تبیین گردد، زمینه های توسعه و ترویج آن به راحتی و با مشارکت همه مردم فراهم خواهد شد. (فضل الهی، ۱۳۹۱). چنانکه دانش آموزان با فواید و فلسفه وضع این قانون الهی از منظرهای مختلف دینی، عقلی، علمی و روانی آشنا شوند، حتی اگر مقید به رعایت کردن آن نباشند، احتمال تغییر رفتار در آینده وجود دارد. (کریمی، ۱۳۸۵).

حجاب یک مؤلفه مهم در حوزه عفاف محسوب می شود و عفاف در معنای علمی و دینی به معنای خویشتن داری و قدرت خودمهارگری است. اغلب مشکلات حوزه عفاف و حجاب برخاسته از شکست در خودمهارگری است. خودمهارگری کنترل رفتار، عمل و اندیشه خود توسط خویشتن است و منبعث از بلوغ ذهنی و ارتقای انسان به مراحل برین است (رفیعی هنر و همکاران، ۱۳۹۳). این حالت فرد را بدون نظارت عامل خارجی و تهدید و تطمیع و اجبار به سمت انجام وظایف سوق می دهد و مستلزم متوقف نمودن هدفی برای رسیدن به هدفی با سودمندی طولانی مدت تر می باشد (رفیعی هنر، ۱۳۹۲). قرآن کریم در خصوص حفظ حجاب و عفاف از افراد می خواهد خودمهارگری داشته باشند زیرا موجب رشد رفتارهای فضیلت مندانه و بازدارندگی نسبت به ارتکاب رفتارهای انحرافی می شود. رابطه خودمهارگری و حجاب و عفاف رابطه ای دو سویه است، به گونه ای که بینش و نگرش و شناخت بیشتر در این حیطه منجر به افزایش خودمهارگری و نیز خودمهارگری فرد منجر به حفظ حجاب و عفاف به گونه ای مضاعف میگردد. در همین راستا نقش آموزش و ایجاد شناخت و نگرش مطلوب نسبت به مقوله حجاب و عفاف به طور فزاینده ای باید مورد توجه قرار گیرد.

قرآن در سوره نور به تشریح قوانین حجاب و عفاف برای آحاد مردم براساس اصل تدرج می پردازد. بسیاری از اندیشمندان علوم قرآنی معتقدند سوره نور چارچوب مدونی در ارتباط با قوانین حجاب و عفاف در اختیار مردم قرار می دهد. لذا با توجه به این امر پژوهشگر مفاهیم آموزشی عفاف و حجاب را از سوره نور استخراج و با بررسی و طبقه بندی آن پروتکل آموزشی

را تهیه و آموزش می‌دهد تا اثر آن را بر خودمهارگری و نگرش به حجاب دانش آموزان بررسی نماید.

مبانی نظری

انسان به تنهایی در عرصه تربیت و ایجاد تعادل بین امیال و کشش‌های گوناگون درون خود عاجز است؛ لذا وحی الهی موثق‌ترین قوانین و مقرراتی که متضمن سعادت انسان است را بیان می‌کند و برای سعادت انسان انجام و ترک امور را در قالب بایدها و نبایدها بر مکلفان اجبار و الزام می‌کند و انسان برای رسیدن به سعادت با اراده و اختیار خویش آن الزامات اخلاقی را انجام می‌دهد (احمدپور و رضایی، ۱۴۰۱). یکی از این الزامات اخلاقی عفاف است. مبانی حجاب و عفاف برخسته از حقایق دین و در افق بالاتر از عالم ماده تبیین و تدوین شده است. قرآن نظام کامل عفاف و حجاب را که ویژگی‌های گوناگونی دارد ترسیم کرده است. بیشتر احکام و آیات صریح مربوط به حجاب و عفاف در دو سوره ی احزاب و نور وجود دارد. قرآن ابتدا با سوره احزاب در باره حجاب و عفاف با زنان پیامبر سخن می‌گوید و سپس بر اساس اصل تدرج در سوره نور در باب لزوم رعایت عفاف و حجاب در آحاد افراد جامعه سخن گفته است (نعمتی فر و صفورای، ۱۳۹۸). زمخشری در کشاف (۱۳۸۹) به حسن تربیت قرآن در سوره نور در موضوع عفاف اشاره کرده است. گوهر حجاب و عفاف با کرامت انسان عجین شده و در فطرت خدا جوی انسان ریشه دارد. سلامت اخلاقی جامعه که پلکان ترقی و تعالی همه جانبه اجتماع در همه ی ابعاد آن می‌باشد با حجاب و عفاف گره خورده است. در روش قرآن برای اقناع افراد به رعایت حجاب و عفاف از روش توضیح، توجیه و استدلال استفاده شده است. در این روش هنگام بیان احکام عفاف و حجاب اصولی چون آزادی و حفظ کرامت انسانی، مدارا، اعتدال و دوری از افراط و تفریط، تشویق، مثبت اندیشی رعایت شده است (قرباباغی و همکاران، ۱۳۹۷).

اسلام برای انسان جایگاهی ویژه قائل است: «و ما فرزندان آدم را بسیار گرامی داشتیم و آنها را به مرکب بر و بحر سوار کردیم و از هر غذای لذیذ و پاکیزه آنها را روزی دادیم و بر بسیاری از مخلوقات خود برتری و فضیلت بزرگ بخشیدیم» (سوره اسراء، آیه ۷). مهمترین عامل مؤثر در اعمال انسان، افکار و اعتقادات اوست از اینرو است که دین اسلام اهمیت ویژه ای به مسئله تفکر و تعقل داده است زیرا آنچه در اسلام معتبر است اعمال اختیاری است که بر پایه شناخت و

عقیده صحیح باشد و این شناخت است که نحوه عمل را مشخص می سازد (بهشتی و عظیمیان، ۱۳۸۸). بر هر مسلمانی واجب است که طالب شناخت دین باشد و در این مسیر گام بردارد. (رسول خدا ص) در این خصوص فرموده اند: «طلب علم بر هر مسلمانی واجب است» (کلینی، جلد ۱). اسلام شامل مجموعه ای از عبادات است که بر شخص مسلمانی که به بلوغ عقلی و جسمی رسیده باشد؛ تکلیف می گردد که فلسفه آنها همانا یاد خدا و تذکر به اعتقادات اسلامی، تعمیق ایمان و تحقق و تحکیم ارزشها در فرد و جامعه است. ثمره این عبادات در حقیقت ایجاد ملکه تقوا و به عبارت دیگر کنترل درونی و آگاهانه انسان بر اعمال خویشتن است.

تجربه نشان داده است انسانها هنگامی که نسبت به مسئله ای شناخت کافی داشته باشند و ریشه ها و زیربنای آن را به خوبی بشناسند، با اشتیاق بیشتری آن را می پذیرند. از جمله عوامل موثر بر نگرش افراد شناخت و بینش آنهاست. به خصوص هرگاه که آن مسئله جنبه شرعی و دینی داشته باشد. علی الاصول، علت گریز بسیاری از انسانها از احکام دینی این است که گمان می کنند دین با نیازهای طبیعی انسان مخالف بوده و در پی جدایی آنها از زندگی طبیعی شان است. این طرز تفکر درباره مسئله حجاب و عفاف نیز مشهود است (دشتی و همکاران، ۱۳۹۵). در حالی که با مراجعه به قرآن کریم می توان به زیربنایی ترین اصول رفتاری در این باره دست یافت. رعایت حجاب از نحوه نگرش افراد ناشی می شود. لذا برای این امر ابتدا باید نگرش افراد را به این مساله و عوامل مرتبط با آن مورد تحقیق قرار داد. عدم پابندی به حجاب و عفاف از عدم شناخت نشأت می گیرد و اگر زمینه شناخت و آشنایی با حجاب و فلسفه آن برای افراد فراهم گردد عمل به رفتار عقیفانه را در پی خواهد داشت (حجازی، ۱۳۹۷).

خودکنترلی در بین شهروندان خودکنترلی توانایی پیروی از درخواست های معقول، تعدیل رفتارها مطابق با موقعیت و به تأخیر انداختن خواسته ها در چارچوب های پذیرفته شده اجتماعی، بدون مداخله و هدایت مستقیم فرد دیگری می باشد (خاکپور و دیگران، ۱۳۹۳). بر مبنای تعاریف فوق می توان گفت خودکنترلی یک نوع مراقبت درونی است که بر اساس آن وظایف محوله انجام و رفتارهای نابهنجار ترک می شوند، بیآنکه نظارتی از خارج در کار باشد. به عبارت دیگر فرد بدون توجه به نظارت خارجی، تلاش خود را مصروف انجام وظیفه خود می نماید و مرتکب

موارد سهل انگارانه نمی شود. خودمهارگری به عنوان نیروی درونی برای بازداری و نپذیرفتن است و نتیجه فرآیندها و باورهای اخلاقی، سطح مذهبی بودن والدین، مشارکت فرد در فعالیت‌های مذهبی می‌باشد (قدیری، ۱۳۹۸).

پژوهشگران اصطلاح خودمهارگری را در موقعیت‌هایی به کار می‌برند که افراد در آن به رفتارهایی مشغول می‌شوند که بر کشش‌های بسیار نیرومند فائق آیند و تمایلات خویش را به گونه ای تغییر می‌دهند. اعمال کنترل نامناسب نه تنها به دستیابی به اهداف کمکی نمی‌کند بلکه خود هزینه‌ها و پیامدهای منفی بسیاری را به جا می‌گذارد.

بخش قابل توجهی از آسیب شناسی روانی کودکان و بزرگسالان به نارسایی در خودکنترلی مربوط می‌شود (قدیری، ۱۳۹۸). خودکنترلی را می‌توان عاملی دانست که موجب دگرگونی در هویت انسانی و الگوهای رفتاری می‌گردد. علیرغم توجه روانشناسان معاصر دین موضوع، تعالیم اسلامی با تأکید ویژه‌ای، ضرورت توجه مسلمانان نسبت به مصادیق خودکنترلی را متذکر شده است. خودکنترلی توانایی پیروی از درخواستهای معقول، تعدیل رفتارها مطابق با موقعیت و به تأخیر انداختن خواسته‌ها در چارچوب‌های پذیرفته شده اجتماعی، بدون مداخله و هدایت مستقیم فرد دیگری می‌باشد (خاکپور و دیگران، ۱۳۹۳). این حالت فرد را بدون نظارت عامل خارجی و تهدید و تطمیع و اجبار به سمت انجام وظایف سوق می‌دهد.

اسلام دینی جامع و همه جانب است که به همه مسائل اعم اخلاقی، اقتصادی، اجتماعی و ... توجه نموده است، ولی شاخص ترین مبحث در آموزه‌های وحیانی، مسأله شناخت انسان و نیازهای اوست؛ دین مبین اسلام، به همه نیازهای انسانی توجه کرده، راههای کنترل و پیشگیری و مهار نیازها را ذکر و نقش آن را در سلامت و ارتقای شخص و جامعه مطرح کرده است که پیش روی جوامع بشری قرار دارد، مسأله نفس و غریزه‌های نفسانی، علاوه بر آن که تأثیرات مثبتی در زندگی انسان دارند، اگر به خوبی و مطابق معیارهای ارزشی کنترل نشوند، عواقب بدی را برجای خواهند گذاشت (زارع، ۱۳۸۹). لذا انسان موفق کسی است که بتواند میان امیال و غرائز تعادل برقرار کرده و راه افراط و تفریط در پیش نگیرد. از این حالت با عنوان خودکنترلی یاد می‌شود. خودکنترلی یا خویشتن داری مجموعه آموزه‌ها و راهکارهایی است که انسان بکار می‌بندد تا بهتر بتواند بر نفس سرکش خویش غالب گردد و

کردار و گفتار خود را در راه صحیح هدایت کند. به عبارت دیگر، خودکنترلی مراقبتی درونی است که بر اساس آن وظایف محول شده انجام و رفتارهای ناهنجار و غیر ارزشی ترک می‌شوند که در واقع نوعی مدیریت بر خویشتن است (پژوهی نیا و همکاران، ۱۳۹۶).

فرد در خودکنترلی اسلامی سعی می‌نماید خود را و رسم مدیریت بر خود را یافته و از توانمندیها و نقاط ضعفش آگاه گشته و با برنامه ای که خودش تنظیم می‌نماید خود را به تکامل برساند. این تکامل منتهی به افزایش کارایی و مدیریت بهتر احساسات فرد در موقعیت‌های گوناگون خواهد گردید (سجادی، ۱۳۸۵).

در نظام اعتقادی اسلام، هستی محدود به این جهان مادی نمی‌شود که با مرگ انسان پایان پذیرد، بلکه این جهان تنها جزء کوچکی از هستی می‌باشد و جسم انسان نیز جزئی از وجود او را تشکیل می‌دهد و پس از مرگ زندگی انسان در مراتب بالاتری از حیات ادامه پیدا می‌کند. بنابراین نیستی برای انسان معنا ندارد. زندگی در این جهان مقدمه ای بر حیات ابدی اوست و نحوه زندگی در آن جهان بستگی به چگونگی زندگی او در این جهان است. بنابراین لحظات زندگی انسان ارزش بی‌نهایت پیدا می‌کند. زیرا سرنوشت ابدی او را رقم می‌زند (شیروانی، ۱۳۸۷).

یکی از مهمترین ارزشهای اسلامی که سر منشأ ارزشهای دیگر می‌باشد، تقوی است که مهمترین ثمره اعتقادهای اسلامی در زمینه خداشناسی و توحید و معاد می‌باشد. تقوی از وقایه به معنای نگهداری می‌آید و ملکه و حالت معنوی و درونی است که انسان را از زشتی‌ها و آنچه مورد نهی خداوند متعال است، باز می‌دارد. در حقیقت تقوی معادل خودکنترلی میباشد. تقوی در معارف اسلامی از اهمیت و ویژگیهای خاصی برخوردار است و به عنوان عامل رهایی از عذاب آخرت و رسیدن انسان به بهشت و اجر عظیم خداوند، تسیر امور و خارج شدن از گرفتاریها و بهره گیری از علم الهی و محبت خداوند، شرط بهره گیری از هدایت قرآن کریم و قبولی اعمال نزد خداوند، معرفی شده است. (مسعود و نادری، ۱۳۹۳). از دیگر اعتقادهای اسلامی که زمینه ساز تحقق خودکنترلی است؛ مسئله ارزش و کرامت انسان است. زیرا اگر انسان قدر و منزلت و جایگاه رفیع خود را بهتر بشناسد دیگر به امور پست و آلوده شدن به زشتیها رضایت

نمی دهد و برعکس شخصی که برای خودش ارزش و منزلتی قائل نیست، تن به هر ذلتی می دهد (فقیهی و درساوی، ۱۳۹۲).

از منظر آموزه های اسلامی خودکنترلی، ساز و کار کارآمدی در جهت مبارزه با پدیده های ناهنجار از جمله بی حجابی و بی عفتی در زیست اجتماعی به شمار می آید. خودکنترلی نقش مؤثری در بازدارندگی نسبت به ارتکاب رفتارهای انحرافی در بین شهروندان ایفا می نماید. این حالت فرد را بدون نظارت عامل خارجی و تهدید و تطمیع و اجبار به سمت انجام وظایف سوق می دهد.

پیشینه پژوهش

در رابطه با حجاب و عفاف پژوهش های زیادی انجام شده که اغلب پیرامون عوامل مؤثر بر حجاب و عفاف بوده و به بحث آموزشی و تربیتی در این حیطه کمتر توجه شده است: علاء الدین (۱۳۹۹) به تاثیر حجاب و عفاف در تربیت معنوی انسان از منظر قرآن پرداخته اند و همچنین عبدالباقی به طرح مساله حجاب و عفاف و روش قرآن در این زمینه پرداخته است. زارعی (۱۳۹۸) در مقاله ای با عنوان «ترویج عفاف و حجاب در خانواده و نقش آن در کاهش آسیب های اجتماعی» بیان می کند از آنجا که عفاف و حجاب در تنظیم روابط زن و مرد در خانواده نقش مهمی دارد، رعایت آن باعث حفظ ارزش های انسانی و ایجاد آرامش در خانواده می گردد.

کاظمی (۱۳۹۸) در تحقیقی با عنوان «حجاب و عفاف و نقش آن در امنیت اجتماعی از منظر قرآن» به بررسی جایگاه حجاب و عفاف در قرآن و نقش آن در خانواده و جامعه پرداخته است. خجسته و خرمی (۱۳۹۸) در مقاله خود با عنوان «شیوه های ترویج حیا با محوریت سوره نور» تعالیم قرآنی در سوره نور در این باب را در دو مقوله اصلی شیوه های فردی و اجتماعی ترویج حیا دسته بندی کرده است و برای هر مقوله نیز با تاکید بر آیات مصادیقی را خاطر نشان شده است. عبدالخانی (۱۳۹۸) در مقاله خود با نگاهی به حکم اظهار زینت زن از منظر آیه حجاب، به تفسیر این آیه پرداخته و زینت را به تفسیر تشریح نموده است. وی برای این عدم اظهار زینت

توسط زنان دو فایده اصلی فردی (مصونیت زن در اجتماع) و اجتماعی (امنیت روانی جامعه و خانواده) را اظهار می‌دارد.

عبداللہی (۱۳۹۸) در بررسی ہنجارهای اخلاقی حاکم بر ارتباط با ناهمجنس با تاکید بر قوانین تشریعی در سوره نور به این امر اشاره دارد کہ هدف این امر و نہی در این آیات تزکیہ و تطہیر قلب است کہ با رعایت مواردیکہ کہ در سوره نور بہ آنها اشارہ شدہ چون غص بصر، ستر زینت، دوری از تبرج قابل حصول است.

حجازی (۱۳۹۷) در مقالہ ای با عنوان «نظام اخلاقی عفاف از منظر قرآن کریم بر مبنای سوره نور پرداختہ و مضامین اخلاقی را در قالب سہ بعد فردی، خانوادگی و اجتماعی مورد بررسی قرار دادہ است. او در این راستا اصول و مبانی و الزامات و موانع را جہت ایجاد ساختاری در حوزہ عفاف مورد تبیین قرار دادہ است.

رہنما و همکارانش (۱۳۹۶) در مقالہ خود با عنوان «بررسی مفہوم حجاب در متون اسلامی و جلوه‌های تربیتی آن» آثار تربیتی حجاب را در دو زمینہ فردی و اجتماعی بررسی نمودہ اند. زارعی و همکاران (۱۳۹۳) نشان داند کہ بین سہ متغیر پایبندی مذہبی بہ حجاب و عفاف با تصور از خود و سلامت روان رابطہ دوسویہ وجود دارد.

خواجہ نوری و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان «گرایش بہ حجاب و سبکهای متفاوت زندگی» با رویکردی جامعہ شناختی، گرایش بہ حجاب و عوامل تأثیرگذار بر آن را بررسی نمودہ اند. نتایج تحقیق بیانگر این واقعیت است کہ رابطہ معنادار و مثبتی میان ہویت مذہبی و سبک زندگی مذہبی با گرایش بہ حجاب وجود داشتہ است.

عباس زادہ و همکاران (۱۳۹۱) معتقدند کہ گرایش بہ عفاف و حجاب، گرایشی فطری در میان زنان و مردان است؛ ولی میزان و شکل آن با اخلاق، فرهنگ و ساختار اجتماعی جوامع رابطہ مستقیمی دارد.

ہر چند این پژوهش‌ها برخی از ابعاد مسالہ چون شأن نزول، تفسیر آیات موردی و نتیجہ گیری‌هایی با رویکردهای جامعہ شناختی و تربیتی را بررسی کردہ اند؛ اما توجہ بہ شکل گیری پروتکل آموزشی بہ صورت جامع در بستر سوره نور مغفول واقع شدہ است.

روش‌شناسی پژوهش

تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و روش آن شبه آزمایشی با طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل است. نمونه به حجم ۳۰ نفر و با روش نمونه تصادفی در دسترس از جامعه آماری دانش آموزان دختر پایه دهم شهر مشهد انتخاب شد و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل قرار گرفت. پس از انجام پیش آزمون از هر دو گروه، گروه آزمایشی به مدت ۸ جلسه ۶۰ دقیقه ای (هر هفته یک جلسه) آموزش‌های مرتبط با عفاف و حجاب را مبتنی بر سوره نور توسط محقق و با روش کارگاهی دریافت کردند. گروه کنترل هیچ گونه آموزشی دریافت نکرد. پس از اتمام جلسات هر دو گروه پرسشنامه خودمهارگری و نگرش به حجاب را تکمیل نمودند.

سؤالات پژوهش

- ۱- آیا بسته آموزشی عفاف و حجاب مبتنی بر سوره نور از روایی کافی برخوردار است؟
- ۲- بسته آموزشی عفاف و حجاب مبتنی بر سوره نور بر خودمهارگری دانش آموزان اثر دارد.
- ۳- بسته آموزشی عفاف و حجاب مبتنی بر سوره نور بر نگرش به حجاب دانش آموزان اثر دارد.

ابزار پژوهش

پرسشنامه خودمهارگری^۱ این پرسشنامه توسط تانجی و همکاران در سال ۲۰۰۴ ساخته و سیزده سوال دارد. سوالات این پرسشنامه در یک طیف لیکرت ۵ درجه ای (به هیچ وجه درباره من صدق نمی کند ۱، تا حدودی درباره من صدق می کند ۲، برخی اوقات درباره من صدق می کند ۳، بیشتر اوقات درباره من صدق می کند ۴، همیشه درباره من صدق می کند ۵) در نظر گرفته شده است. در پژوهشی تانجی و همکاران پایایی پرسشنامه را ۰/۹۱ گزارش کردند؛ پایایی پرسشنامه در تحقیق حاضر به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۰ به دست آمد.

1. self-control Questionnaire

پرسشنامه گرایش به حجاب: پرسشنامه نگرش به حجاب توسط کریم زاده (۱۳۹۱) تدوین شده و دارای ۲۵ سوال بوده و هدف آن ارزیابی نگرش افراد به حجاب در سه بعد (پیامدهای اجتماعی، پیامدهای فردی، احکام شرعی) است. طیف پاسخگویی آن از نوع لیکرت بوده که امتیاز مربوط به هر گزینه از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف و از ۱ تا ۵ نمره گذاری شده است. پایایی پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۳ ارزیابی شد.

یافته‌های پژوهش

جهت پاسخ به سوال اول و بررسی روایی محتوای بسته آموزشی تدوین شده از نظرات کارشناسان متخصص حیطه تعلیم و تربیت اسلامی (۵ نفر) و قرآن پژوهی (۵ نفر) استفاده شد. آزمون روایی با استفاده از دو شاخص روایی محتوا و نسبت روایی محتوا صورت گرفت.

شاخص روایی محتوایی^۱ (CVI): برای اطمینان از اینکه بسته آموزشی طراحی شده به بهترین نحو محتوای مورد نظر را در خود جای داده از این شاخص با روش والتز و باسل^۲ (۲۰۱۰) استفاده شد و متخصصان «مربوط بودن»، «واضح بودن» و «ساده بودن» هر گویه را بر اساس یک طیف لیکرتی ۴ قسمتی مشخص کردند. حداقل مقدار قابل قبول برای شاخص CVI برابر با ۰/۷۹ است و اگر شاخص CVI هدفی کمتر از ۰/۷۹ باشد، آن هدف باید حذف شود. در این پژوهش با توجه به جدول ۱ میزان شاخص روایی محتوا برای تمامی هدفها در بسته آموزشی بین ۰/۸ تا ۱ به دست آمد.

جدول ۱. نتایج شاخص روایی محتوایی بسته آموزشی عفاف و حجاب بر مبنای سوره نور

جلسه	موضوع	مرتبط نیست	نسبتاً مرتبط	مرتبط	کاملاً مرتبط	مجموع	CVI
۱	تعریف و فلسفه حجاب و توضیح واژه خمر	۰	۰	۰	۱۰	۱۰	۱
۲	ابعاد سلبی و ایجابی حجاب در سوره نور	۰	۲	۳	۵	۱۰	۰/۸
۳	تبیین حریم‌های چهارگانه حجاب در سوره	۰	۰	۰	۱۰	۱۰	۱

1. index Content validity

2. Waltz & Bausell

جلسه	موضوع	مرتبط نیست	نسبتا مرتبط	مرتبط	کاملا مرتبط	مجموع	CVI
	نور						
4	تشریح قوانین تشویقی و انزاعی قرآن با موضوعیت عفاف و حجاب در سوره نور	0	1	0	9	10	0/9
5	شرح پیامدهای فردی (دنیوی و اخروی) بدحجابی و حفظ حجاب و عفاف بیان شده در سوره نور	0	1	3	6	10	0/9
6	بیان پیامدهای اجتماعی و خانوادگی بی عفتی در سوره نور	0	1	0	9	10	0/9
7	ضرورت توجه به خانواده و نقش آن در تربیت فرزندان عقیف	0	0	3	7	10	1
8	ضرورت تشکیل خانواده و ازدواج با زنان و مردان عقیف جهت حفظ سلامت روان فرد و جامعه	0	0	4	6	10	1

نسبت روایی محتوایی ^۱(CVR): جهت اطمینان از این که مهمترین و صحیح ترین محتوا انتخاب شده از این شاخص استفاده شد، این شاخص توسط لاوشه ^۲(1986) معرفی شده است. براساس تعداد متخصصینی که اهداف را مورد ارزیابی کردند، مقدار CVR قابل قبول برابر با ۰/۶۲ است. این شاخص به بررسی میزان ضرورت محتوای طراحی شده در قالب سه سوال به صورت «ضروری است»، «ضروری نیست ولی مفید است» و «ضرورتی ندارد»، میپردازد. در این پژوهش با توجه به جدول ۲ میزان نسبت روایی محتوا برای تمامی هدفها در پروتکل آموزشی بین 0/8 تا ۱ به دست آمد.

جدول ۲. نتایج نسبت روایی محتوایی بسته آموزشی عفاف و حجاب بر مبنای سوره نور

جلسه	موضوع	ضروری	مفید است ولی ضروری نیست	غیر ضروری	جمع	CVR
------	-------	-------	-------------------------	-----------	-----	-----

1. Content validity ratio

2. Lawshe

جلسه	موضوع	ضروری	مفید است ولی ضروری نیست	غیر ضروری	جمع	CVR
1	تعریف و فلسفه حجاب و توضیح واژه خمر	10	0	0	10	1
2	ابعاد سلبی و ایجابی حجاب در سوره نور	9	1	0	10	0/8
3	تبیین حریم‌های چهارگانه حجاب در سوره نور	9	1	0	10	0/8
4	تشریح قوانین تشویقی و انزاری قرآن با موضوعیت عفاف و حجاب در سوره نور	10	0	0	10	1
5	شرح پیامدهای فردی(دنیوی و اخروی) بدحجابی و حفظ حجاب و عفاف بیان شده در سوره نور	9	1	0	10	0/8
6	بیان پیامدهای اجتماعی و خانوادگی بی عفتی در سوره نور	9	1	0	10	0/8
7	ضرورت توجه به خانواده و نقش آن در تربیت فرزندان عقیف	10	0	0	10	1
8	ضرورت تشکیل خانواده و ازدواج با زنان و مردان عقیف جهت حفظ سلامت روان فرد و جامعه	10	0	0	10	1

با توجه به نتایج بررسی‌های روایی می‌توان گفت بسته آموزشی طراحی شده از روایی لازم و مطلوب برخوردار است.

در اینجا لازم است محتوای بسته آموزشی به تفکیک جلسات و به تفصیل شرح داده شود:

جلسه اول: معارفه، پیش آزمون، معرفی سوره مبارکه نور، بیان فلسفه حجاب در سوره و حجاب و حفظ کرامت انسانی و امنیت فردی و اجتماعی.

جلسه دوم: معرفی بعد ایجابی حجاب و عفاف (پوشش سر و پوشش بدن، غص بصر، حفظ متانت، کسب اجازه از والدین در ورود به منزل) و بعد سلبی حجاب و عفاف (منع تبرج، منع زنا، منع تهمت به زنان پاکدامن و نیز معرفی زمینه‌های خطر ساز چون خلوت و گفتگو با نامحرم. همچنین التزام به احکام مطرح شده در قرآن از جمله حجاب که توسط خداوند واجب شده است.

جلسه سوم: معرفی حریم چهار گانه حجاب و عفاف به شرح زیر

- ۱- حریم بصری (آیات ۳۰ و ۳۱ سوره مبارکه نور)
- ۲- حریم قلبی و عفت ورزی (آیات ۳۳ و ۶۰ سوره مبارکه نور)
- ۳- حریم رفتاری (آیات ۳۰ تا ۳۳ . ۵۸-۵۹ سوره مبارکه نور)
- ۴- حریم اجتماعی و خانوادگی (آیات ۵۹-۶۰ سوره مبارکه نور)
- ۵- حریم پوششی (آیات ۲۴ سوره مبارکه نور)
- ۶- حریم گفتاری (آیات ۳۰ و ۳۱ سوره مبارکه نور).

جلسه چهارم: تشریح قوانین تشویقی حجاب و عفاف (بشارت پاداش اخروی و اجر عظیم برای عقیقان، نیل به سعادت انسان) و تشریح قوانین انزاری بی عفتی (عذاب الهی، مجازات دنیوی چون تحریم ازدواج با بی عفتان، اجرای حد چون حد لعان آیه ۶، حد افک آيات ۱۱ و ۲۶، حد قذف آیه ۴، حد زنا آیه ۲)

جلسه پنجم: شرح پیامدهای دنیوی و اخروی در بعد فردی (مجازات الهی، مجازات اجتماعی، عدم سلامت روان، عدم کرامت انسانی)

جلسه ششم: بیان پیامدهای خانوادگی (تزلزل بنیان خانواده) و اجتماعی بی عفتی در سوره نور. جلسه هفتم: توجه به استحکام خانواده و پرهیز از بدگمانی به همسر و اهتمام در تربیت فرزندان عقیف.

جلسه هشتم: ضرورت ایجاد بستر ازدواج برای جوانان (ازدواج با افراد با حیا) به منظور جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی. جمع بندی و اجرای پس آزمون.

در ادامه مولفه‌های آماره توصیفی میانگین، انحراف استاندارد و واریانس نمرات پیش آزمون و پس آزمون آزمودنیهای دو گروه درمتغیرهای نگرش به حجاب و خودمهارگری گزارش شده است.

جدول ۳. گزاره‌های توصیفی آزمودنی‌های دو گروه آزمایش و کنترل در متغیرهای پژوهش

متغیرها	گروهها	پیش آزمون			پس آزمون		
		میانگین	انحراف معیار	واریانس	میانگین	انحراف معیار	واریانس
نگرش به حجاب	آزمایش	64/5	1/94	3/82	69/32	2/01	4/12
	کنترل	51/02	1/75	3/52	55/61	1/11	2/23
خودمهارگری	آزمایش	۴۳/۴۱	۱/۹۸	۴/۶۸	۶۰/۴۵	۳/۳۱	۷/۳۶
	کنترل	۴۲/۵۶	۲/۸۴	۵/۵۴	۴۴/۵۶	۲/۲۸	۵/۶۷

نتایج جدول (۳) نشان می‌دهد میانگین گروه آزمایش در خودمهارگری و نگرش به حجاب در پس آزمون به نحو معناداری افزایش داشته اما این تغییر در گروه کنترل مشاهده نمی‌شود. قبل از انجام تحلیل کوواریانس پیش فرضهای این آزمون مورد بررسی قرار گرفت. برای بررسی همگنی واریانس‌ها آزمون لوین استفاده شد و مشخص گردید مقدار P برای متغیرهای خود مهارگری ($P=0/278$) و نگرش به حجاب ($P=0/368$) بیشتر از $0,05$ بوده و فرض همگنی واریانس‌های نمرات پس آزمون تایید گردید. آزمون کولموگروف اسمیرنف جهت بررسی نرمالی توزیع نمرات نتایج نشان داد مقدار P برای متغیرهای خودمهارگری ($P=0/429$) و نگرش به حجاب ($P=0/184$) بیشتر از سطح معناداری ($\alpha=0/05$) بوده و توزیع نمرات نرمال است. آزمون ام باکس نیز برابری ماتریس واریانس - کوواریانس را تایید کرده است ($P<0/05$). لذا برای بررسی اثربخشی آموزش عفاف و حجاب مبتنی بر سوره نور بر نگرش به حجاب و خودکنترلی از تحلیل کوواریانس استفاده شد.

فرضیه ۲: بررسی اجرای بسته آموزشی حجاب و عفاف در بستر سوره نور بر خودمهارگری دانش آموزان اثر دارد.

جدول ۴. تحلیل کوواریانس برای بررسی بسته آموزشی عفاف و حجاب بر خودمهارگری

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معنی داری	اندازه اثر
مدل اصلاح شده	۳/۲۵۴	۲	۱/۶۲	۳۷۷/۰۶۸	۰/۰۰	۰/۵

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معنی داری	اندازه اثر
پیش آزمون خودمهارگری	۰/۲۰۱	۱	۰/۲۰۱	۱/۳۴	۰/۰۰	۰/۳۴۶
گروه	۶۷/۶۵	۱	۶۷/۶۵	۶۰/۸۷	۰/۰۰	۰/۸۹
خطا	۱۵/۳۲	۲۵	۰/۶۱	-	-	-
کل	۸۲/۹۷	۲۹	-	-	-	-

نتایج جدول (۴) نشان می‌دهد پس از تعدیل نمرات پیش آزمون، اندازه اثر اجرای بسته آموزشی عفاف و حجاب بر خودمهارگری دانش آموزان (۰/۸۹) است. و تفاوت میانگین‌ها در سطح آلفای ۰/۰۵ معنادار بوده و ۸۹ درصد از تفاوت‌ها در نمره خودمهارگری مربوط به تاثیر بسته آموزشی عفاف و حجاب است؛ بنابراین فرضیه تاثیر بسته آموزشی عفاف و حجاب بر خودمهارگری تایید میگردد.

فرضیه ۳: بررسی اجرای بسته آموزشی حجاب و عفاف در بستر سوره نور بر نگرش به حجاب دانش آموزان اثر دارد.

جدول ۵. تحلیل کوواریانس برای بررسی بسته آموزشی عفاف و حجاب بر نگرش به حجاب

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معنی داری	اندازه اثر
نگرش به پیامدهای اجتماعی	مدل اصلاح شده	۵/۰۸۱	۲/۵۴	۱۱/۱۴	۰/۰۰	۰/۴۸
	پیش آزمون	۰/۳۱۲	۰/۳۱۲	۱/۶۵	۰/۰۲۰	۰/۱۲۵
	گروه	۱۶۸/۸۵	۱۶۸/۸۵	۱۳۴/۵۲۴	۰/۰۰	۰/۷۸
	خطا	۴۸/۵۸	۰/۰۳۳	-	-	-
	کل	۲۲۲/۸۲۳	-	-	-	-
نگرش به پیامدهای	مدل اصلاح شده	۶/۲۲۴	۳/۱۱	۱۱/۹۷	۰/۰۰	۰/۵۸
	پیش آزمون	۰/۱۱۸	۰/۱۱۸	۰/۸۷	۰/۰۷۰	۰/۳۲۱
	گروه	۱۶۴/۹۸	۱۶۴/۹۸	۱۲۸/۵۷	۰/۰۰	۰/۸۲

منبع		مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معنی داری	اندازه اثر
فردی	خطا	۶۵/۳۴	۲۵	۲/۶۱۳	-	-	-
	کل		۲۹	-	-	-	-
نگرش به احکام شرعی	مدل اصلاح شده	۷/۸۴	۲	۳/۹۲	۱۲/۹۸	۰/۰۰	۰/۵۲
	پیش آزمون	۰/۲۱۴	۱	۰/۲۱۴	۱,۰۲۴	۰/۰۰	۰/۴۲۱
	گروه	۱۷۸/۳۲	۱	۱۷۸/۳۲	۱۵۲/۳۴	۰/۰۰	۰/۸۵
	خطا	۵۵/۴۱	۲۵	۲/۲۱۶	-	-	-
	کل		۲۹	-	-	-	-

نتایج جدول (۵) نشان می‌دهد پس از تعدیل نمرات پیش آزمون، اندازه اثر اجرای بسته آموزشی عفاف و حجاب بر نگرش به حجاب دانش آموزان در سه بعد نگرش به پیامد فردی (۰/۸۲)، بعد نگرش به پیامدهای اجتماعی (۰/۷۸) و در بعد نگرش به احکام شرعی (۰/۸۵) است. و تفاوت میانگین‌ها در هر سه بعد در سطح آلفای ۰/۰۵ معنادار بوده و ۸۲ درصد از تفاوت‌ها در نمره نگرش به پیامدهای فردی حجاب مربوط به تاثیر بسته آموزشی عفاف و حجاب بوده است، ۷۸ درصد از تفاوت‌ها در نمره نگرش به پیامدهای اجتماعی حجاب مرتبط با تاثیر بسته آموزشی عفاف و حجاب بوده است همچنین ۸۵ درصد از تفاوت‌ها در نمره نگرش به احکام شرعی حجاب مرتبط با تاثیر بسته آموزشی عفاف و حجاب بوده است. بنابراین فرضیه تاثیر بسته آموزشی عفاف و حجاب بر نگرش به حجاب تایید میگردد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

مقاله حاضر با هدف اثربخشی بسته آموزشی حجاب و عفاف مبتنی بر سوره نور بر نگرش به حجاب و خودمهارگری دانش آموزان انجام شد. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد آموزش این بسته به گروه آزمایش بر خودمهارگری دانش آموزان تاثیر گذار بوده این گروه خودمهارگری بالاتری را نسبت به گروه گواه از خود نشان دادند. در تبیین این یافته باید اذعان داشت خود

مهارگری عبارت است از نوعی مراقبت درونی که بر اساس آن وظایف محوله انجام و رفتارهای نابهنجار ترک می‌شود. در اسلام ازین امر به تقوا یاد می‌شود. تقوا حالتی درونی است که انسان را از زشتی‌ها و آنچه خدا نهی کرده است باز میدارد. یکی از ویژگی‌های خاص انسان، خودکنترلی است که درواقع نوعیم دیریت بر خویشتن است. تقویت این ویژگی انسان می‌تواند بر خویشتن خویش لگام زند و از انحرافات و اشتباهات و جرایم دوری کند. در معاشرت صحیح آن را به کار بندد و بدین ترتیب، به سوی کمال انسانی رهنمون شود. بنابر آموزه‌های دینی، کنترل نفس گاهی با ترک گناه و معصیت، و گاه با انجام دادن واجبات دینی میسر می‌شود که ثمره این کنترل تقواست (فقیهی و درساوی، ۱۳۹۲).

ارزش انسان به نفس اوست. نفس انسان مراتبی دارد که می‌تواند انسان را به ذلت و پستی بکشانند یا او را به درجات اعلی نزدیک کند. یکی از عواملی که نفس، با آن خود را به مقامات بالا می‌رساند، خودکنترلی است که در این فرایند انسان می‌تواند با تکیه بر نفس خویش و بدون عاملی دیگر اعضا و جوارح خود را کنترل کند. یکی از مهم ترین ثمرات خودکنترلی تقواست و اثر این دو بر یکدیگر مستقیم بوده، زیادت یکی تقویت دیگری را در پی دارد. کرامت انسان در نزد خداوند، براساس تقوا سنجیده می‌شود.

عنصر کلیدی در نظریه خودکنترلی در روانشناسی نیز توانایی شناختی است. وقت گذاشتن برای شناخت گزینه‌ها و تامل در امور قبل از اقدام به تصمیم گیری تکانشی. شناخت و بینش بیانگر نخستین بعد وجودی نفس انسانی است و اگر انسان بخواهد قدمی در راستای رسیدن به کمال بردارد باید اول از بعد بینشی شروع کند. در راهی که انسان به سوی پیروزی‌ها می‌رود همیشه پرتگاه‌ها و بیراهه‌هایی وجود دارد که اگر آنها را به خوبی نبیند و نشناسد و پرهیز نکند چنان سقوط می‌کند که اثری از او باقی نمی‌ماند. در این راه مهم ترین مسأله شناخت حق و باطل، شناخت نیک و بد، شناخت دوست و دشمن، شناخت مفید و زیان بخش و شناخت عوامل سعادت یا بدبختی است. اگر به راستی انسان این حقایق را بشناسد رسیدن به مقصد برای او آسان است.

از دیگر اعتقادات اسلامی که زمینه ساز تحقق خودکنترلی است مسأله ارزش و کرامت انسانی است زیرا اگر انسان قدر و منزلت و جایگاه رفیع خود را بداند، دیگر به امور پست و آلوده به زشتی‌ها رضایت نمی‌دهد. در بسته آموزشی حجاب و عفاف آن چه در جلسات ابتدایی به آنها

پرداخته شد بیان ارزش ذاتی انسان و بخصوص زنان از دیدگاه اسلام در جامعه است. لذا آگاهی به این ارزش ذاتی سبب ساز تقویت تقوا و خودمهارگری در دانش آموزان شده است. همچنین با استناد به این مساله که مهمترین عامل موثر در اعمال ما اعتقادات و باورهای ما هستند و تفکر و تعقل جایگاه ویژه ای در تعالیم اسلامی دارد؛ زیرا در اسلام آن چه اهمیت دارد انجام اعمال اختیاری است که برپایه شناخت و عقیده صحیح باشد و این شناخت است که نحوه عمل فرد را معین می سازد. ازین رو می توان چنین استدلال نمود شناخت و بینشی که در اثر آموزش حجاب و عفاف در طی جلسات در دانش آموزان ایجاد شده آنها را به تفکر و تعقل و تدبیر در احکام الهی سوق داده است و این امر خود زمینه ساز بروز رفتاری توأم با درایت بجای عمل تکانشی شده است که این خود نمودی از تقوا در تعالیم اسلامی و الهی است.

تقوا ریشه در باورها و اعتقادات ما دارد. لذا آگاهی از قوانین و احکام حجاب که متضمن سعادت بشر است و نگاهی به مبانی حجاب و عفاف که برخاسته از حقایق دین و در افق بالاتر از جهان مادی تبیین و تدوین شده می تواند سبب توسعه و تقویت تقوا شود. بعبارتی آموزش و شناخت احکام الهی در باب حجاب و عفاف و تبیین الزام تشریعی به حجاب و عفاف سبب پرهیز و ترک گناه و مراقبت در اعمال و گفتار می شود ه این امر زمینه ساز تقویت تقواست.

بر اساس فرضیه دوم بسته آموزش عفاف و حجاب بر بهبود نگرش به حجاب در سه بعد (نگرش به پیامد فردی حجاب، نگرش به پیامد اجتماعی حجاب و نگرش به احکام شرعی حجاب) تاثیر معناداری داشته است. ای یافته با نتایج تحقیق الهی آقاسی (۱۳۹۱) همسو است. او در تحقیق خود بیان می کند سطح پایین آگاهی دانشجویان و نیز ضعف استدلال عقلی و علمی آنها در انتخاب یا انکار حجاب اثرگذار است. اغلب مشارکت کنندگان در جلسات بحث پیرامون حجاب در تایید یا مخالفت با آن مواضع احساسی در بیان نگرش مثبت یا منفی به حجاب داشتند. چاوشی و همکاران (۱۳۸۹) به لزوم سرمایه گذاری در فعالیتهای فرهنگی و هویت بخشی به شخصیت زن مسلمان از طریق ایجاد شناخت و آگاهی نسبت به ارزشهای اسلامی و انتقال صحیح آن به نسل آینده تاکید می ورزد. تجربه ثابت کرده انسان زمانی که به امری شناخت کافی پیدا کند تمایل به پذیرش و انجام آن را با اشتیاق بیشتری انجام می دهد. در سالهای اخیر در مورد مسایلی که بخصوص جنبه دینی و شرعی دارد تبلیغات منفی گسترده ای صورت گرفته و اینگونه فضا سازی

شده که احکام شرعی و اسلامی سازگاری با طبیعت و سرشت ما ندارد. و ازین جهت اغلب افراد گمان می کنند که دین سبب بروز محدودیت هایی در زندگی فردی و اجتماعی ما می شود. دانش آموزان در طی جلسات هشت گانه به طور واضح در معرض تعالیم الهی و اسلامی در باب حجاب قرار گرفتند و با فلسفه حجاب و عفاف و پیامدهای فردی و اجتماعی رواج بی عفتی به خوبی آشنا شدند. این شناخت احکام شرعی و سازگاری آن با حفظ ارزش و کرامت انسانی می تواند نگرش مثبتی در آنها نسبت به مقوله حجاب و عفاف در جامعه ایجاد نماید. همچنین با آشنایی دانش آموزان به آیات قرآنی حجاب و عفاف و الزام پابندی به این احکام در بیان قرآن نگرش به حجاب نیز نگرشی عمیق تر و آگاهانه تر خواهد بود. لذا در راستای این تحقیق پیشنهاد می شود آموزش های جامع فرهنگی و تربیتی در مدارس در نظر گرفته شود تا آگاهی عمومی و بینش و شناخت نسبت به پیامدهای مطلوب رعایت عفاف و حجاب در جامعه ایجاد شده و از طریق شناخت حاصل شده پابندی به ارزشهای اسلامی و از طریق خودمهارگری تعدیل غرایز در افراد جامعه محقق گردد. لذا به جای برخورد قهری با نوجوانان بهتر است برخورد اقناعی را رویه غالب قرار دهیم و با معرفی آیات قرآنی پیرامون پوشش اسلامی به همراه برگزاری جلسات پرسش و پاسخ با دانش آموزان آنها را به سمت پذیرش آگاهانه حجاب و عفاف رهنمون سازیم.

فهرست منابع

قرآن کریم

- احمدپور، علی؛ رضایی شریف، علی. (۱۴۰۱). بررسی رابطه باورهای دینی و استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر التزام به حجاب اسلامی، پژوهش‌های اخلاقی، ۴(۱۲): ۵-۱۸.
- آقایانی چاوشی، اکبر؛ طالبیان، داوود؛ حبیبی، مهدی، دهاقین، وحیده و انوری سمیه السادات. (۱۳۸۹). دیدگاه جوانان و میانسالان در مورد حجاب برتر، مجله علوم رفتاری، ۱(۴): ۷-۸۱.
- پژوهی نیا، شیما؛ فاطمی اردستانی، سیدمحمدحسن؛ اسلامی، محمود؛ کفیلی یوسف آباد، معصومه. (۱۳۹۶). رابطه سبک زندگی اسلامی با هویت اخلاقی و خودکنترلی در نوجوانان، راهبرد فرهنگ، ۱۰(۳۶): ۲۱۳-۲۲۹.
- پورامینی، محمد حسین. (۱۳۹۵). سبک زندگی غفیفانه، سازمان تبلیغات اسلامی آستان قدس رضوی.
- حجازی، شیرین. (۱۳۹۷). نظام اخلاقی عفاف از منظر قرآن کریم بر مبنای سوره نور، شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، ۲۰(۸۰): ۵۱-۶۹.
- حداد عادل، غلامعلی، فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگی، تهران، نشر سروش، ۱۳۹۰.
- خاکپور، حسین؛ حسومی، ولی‌اله؛ نیکونژاد، زهرا. (۱۳۹۳). کارکردهای تربیتی خودکنترلی و نقش آن در سلامت روان از دیدگاه قرآن و روایات، تاریخ پزشکی، ۶(۲۱): ۱۴۹-۱۷۸.
- خجسته، نجمه؛ خرمی نسب، الهام. (۱۳۹۸). شیوه‌های ترویج حیا با محوریت سوره نور، اخلاق، ۳۳(۵۵): ۴۱-۶۷.
- خواجه نوری، بیژن؛ روحانی، علی؛ هاشمی، سمیه. (۱۳۹۱). گرایش به حجاب و سبک‌های متفاوت زندگی مطالعه موردی: زنان شهر شیراز، جامعه‌شناسی کاربردی، ۳(۲۳): ۱۴۱-۱۶۶.
- دریساوی، سمیه؛ فقیهی، علی نقی. (۱۳۹۲). بررسی عوامل ضعف خودکنترلی از منظر قرآن کریم، معرفت اخلاقی، ۱(۱۳): ۷۵-۹۲.
- دشتی، سعید؛ معینی، بابک؛ شهرآبادی، رضا. (۱۳۹۵). بررسی رابطه سلامت معنوی و نگرش به حجاب دانشجویان، دین و سلامت، ۴(۱): ۲۱-۲۸.
- راسل، برتراند. (۱۹۸۴). اخلاق و سیاست، ترجمه حیدریان، محمود، انتشارات مصدق: تهران.
- رستگار خالد، امیر. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی حجاب: مسئولیت‌ها و اختیارات دولت اسلامی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱(۱۲): ۱۱-۲۴.
- رستگار خالد، امیر؛ محمدی، میثم؛ نقی‌پور، سحر. (۱۳۹۱). کنشهای اجتماعی زنان و دختران نسبت به حجاب و رابطه آن با مصرف اینترنت و ماهواره، مطالعات راهبردی زنان، ۴(۵۶): ۷-۲۸.
- رفیعی هنر، حمید. (۱۳۹۲). اخلاق و خودمهارگری روان‌شناختی، اخلاق و حیانی، ۳(۱): ۲۵-۳۷.
- رفیعی هنر، حمید؛ جان بزرگی، مسعود؛ پسندیده، عباس؛ رسول زاده، سید کاظم. (۱۳۹۳). تبیین سازه خودمهارگری بر اساس اندیشه اسلامی، روانشناسی و دین، ۳(۲۷): ۵۸-۷۹.

- رهنما، اکبر؛ علی اکبرزاده، زهرا؛ خاری آرانی، مجید. (۱۳۹۶). بررسی مفهوم حجاب در متون اسلامی، جایگاه آثار و جلوه‌های تربیتی آن، پژوهشنامه معارف قرانی، ۶(۲۲): ۳۷-۵۴.
- زاده عبداللّهی، آرشام. (۱۳۹۸). هنجارهای اخلاقی حاکم بر ارتباط با ناهم‌جنس در قرآن (با تمرکز بر سوره‌های احزاب و نور). مطالعات اخلاق کاربردی، ۱۵(۳۵): ۱۷۳-۲۰۰.
- زارع، حمید. (۱۳۸۹). الگویی از خودکنترلی در فرهنگ اسلام، روش‌شناسی علوم انسانی، ۱۱(۴۵): ۴۴-۵۷.
- زارعی توپخانه، محمد؛ مرادیانی گیزه‌رود، سیده‌خدیجه؛ هراتیان، عباسعلی (۱۳۹۳). رابطه بین متغیرهای پایبندی به حجاب، تصور از خود و سلامت روان، ۷(۲۵): ۴۵-۶۲.
- زارعی، محمد علی. (۱۳۹۸). ترویج عفاف و حجاب در خانواده و نقش آن در کاهش آسیب‌های اجتماعی، علوم اجتماعی، ۳(۱۵): ۱۰۷-۱۲۰.
- شیروانی، علی. (۱۳۸۷). ساختار کلی اخلاق اسلامی، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۲(۱۳): ۵۲-۶۸.
- العبدلخانی، ساجده. (۱۳۹۸). نگاهی به حکم اظهار زینت زن از منظر آیه حجاب (آیه ۳۰ سوره نور)، مطالعات دین پژوهی، ۳(۶): ۳۷-۴۹.
- عظیمیان، مریم؛ بهشتی، سعید. (۱۳۸۸). بررسی فلسفه و قلمرو حجاب در اسلام و آثار تربیتی آن، تربیت اسلامی، ۴(۸): ۷۵-۱۰۳.
- علاءالدین، محمدرضا. (۱۳۹۹). نقش نقش عفاف و حجاب در تربیت معنوی انسان از منظر قرآن کریم و کلام شهیدان، فصلنامه قرآن کوثر، ۲(۴۶): ۱۳-۲۸.
- فرجی، ماریه؛ رضادوست، کریم؛ حزباوی، عزیز. (۱۳۹۶). بررسی عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر نهادینه شدن حجاب، دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی.
- فضل‌الهی، سیف‌اله؛ ملکی توانا، منصوره. (۱۳۹۰). ریشه‌یابی علل کم‌توجهی به پوشش اسلامی در بین دانشجویان دختر دانشگاه‌ها، تصور از خود و سلامت روان، ۱(۷): ۴۵-۵۶.
- قدیری، محمد حسین. (۱۳۹۸). خودکنترلی کودک؛ خمیر مایه خویشتن‌داری اخلاقی، راه تربیت، ۴(۱۱): ۸۷-۱۱۶.
- قرباغی، حسن؛ یوسفی مجید؛ صالحی، وحید. (۱۳۹۷). بررسی حجاب و عفاف، هویت دینی و تعامل با خانواده در بین جوانان، مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۲(۴۲): ۲۵۷-۲۷۲.
- کلینی، ابوجعفر محمد بن یعقوب [بیتا]، اصول کافی، ترجمه و شرح جواد مصطفوی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اهلیت علیهما‌السلام.
- کاظمی، حسن. (۱۳۹۸). حجاب و عفاف و نقش آن در امنیت اجتماعی از منظر قرآن، قرآنی کوثر، ۱۲(۴۹): ۴۶۹-۱۵۹.
- الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الأفاویل فی وجوه التأویل، ترجمه انصاری، مسعود، جلد ۳، انتشارات ققنوس، تهران، ۱۳۸۹.

■ اثربخشی آموزش حجاب و عفاف در بستر سوره نور بر نگرش به حجاب و خودمهارگری دانش آموزان دختر

- مسعود، علی؛ نادری قمی، محمد مهدی. (۱۳۹۳). نقش تقوا در خودکنترل شدن کارکنان، اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۴(۱۰): ۴۹-۶۸.
- نعمت اله کرم اللهی؛ محمد آقاسی. (۱۳۹۱). بررسی گرایش دختران دانشجو به حجاب و بدحجابی. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱(۲): ۱۳۹-۱۷۲.
- نعمتی فر، سید نصرالله؛ صفورایی، محمد مهدی. (۱۳۹۸). بررسی تاثیر شبکه‌های اجتماعی بر حجاب و پوشش کاربران با تاکید بر ابعاد دینداری، دین و ارتباطات، ۲۶(۵۵): ۳۳۵-۳۶۲.
- Waltz, C. F., Strickland, O. L., & Lenz, E. R. (Eds.). (2010). Measurement in Nursing and Health Research. Springer publishing company.
- Thomas AP. Self-control. Lowe T, Machin JL, editors. New perspectives in management control. New York: Macmillan Publishers Ltd; 2002. P. 178-90. 10- Mahdavi-kani M. Practical ethics. 2 nd ed. Qom: Jamkaran Mosque; 2006.
- Loewen, O. K., Maximova, K., Ekwaru, J. P., Fought, E. L., Asbridge, M., Ohinmaa, A., & Veugelers, P. J. (2019). Lifestyle behavior and mental health in early

